

Frits Palmboom Ontwerpen = uitvinden

Ellen van Holstein

Frits Palmboom werd opgeleid tot stedenbouwkundige aan de TU Delft waar hij in de jaren zeventig studeerde aan de faculteit bouwkunde. Later ging Palmboom werken voor de dienst stedenbouw en volkshuisvesting van de gemeente Rotterdam om vervolgens zijn daar opgedane kennis van stadsontwerp mee te nemen naar zijn eigen bureau. In 1991 richtte hij samen met zijn voormalig studiegenoot Jaap van den Bout 'Palmbout Urban Landscapes' op. Het bureau ontwikkelde onder andere de stedenbouwkundige uitgangspunten voor grote VINEX wijken zoals Ypenburg en IJburg waarin stedenbouw en landschap werden vervlochten om tot sterke stedenbouwkundige kaders te komen. De waardering voor de strategie van deze stedenbouwkundigen kwam onder meer tot uiting in de tentoonstelling 'Transformaties van het verstedelijkt landschap' die Han Meyer, hoogleraar bouwkunde aan de TU Delft, in 2004 over hun werk organiseerde.

Verscheidenheid en samenhang, verandering en continuïteit. Met een serie tegengestelde thema's werd Frits Palmboom geïntroduceerd bij de Vereniging ter Bevordering van Bouwkunst. Maar hoewel tegengestelde thema's als een goede introductie functioneren op het werk van Palmboom, is dat niet waar hij in Groningen over kwam spreken. Deze lezing zou niet in de eerste plaats gaan over de resultaten van het werk van stedenbouwkundigen Palmboom en van den Bout, maar over de overtuigingen die aan de strategie van het bureau ten grondslag liggen. Het thema van de lezing, zo begon Palmboom, was dan ook 'het proces van het uitvinden en de rol van de tekening daarin', wat hij verwoordde in de titel 'ontwerpen = uitvinden'.

Ontwerpen is voor Palmboom uitvinden omdat zijn stedenbouwkundige strategie uitgaat van het probleem voor handen. Dit probleem moet volgens Palmboom eerst goed doorgrond worden alvorens er een plan ontworpen kan worden. De stedenbouwkundigen bij Palmbout Urban Landscapes gaan daarom eerst op zoek naar de karakteristieken van een gebied en laten de ruimtelijke oplossingen daar vervolgens uit voort komen. Het stedenbouwkundig plan is zo de logische consequentie van omstandigheden en dit geeft

het plan bestaansrecht. Palmboom vertelde met gepaste trots dat zijn stedenbouwkundige plannen worden gerespecteerd en dat er, nadat zijn supervisie over een plan verlopen is, vaak niet van de plannen afgeweken wordt. Een voorbeeld hiervan is het plan dat Palmbout Urban Landscapes maakte voor de VINEX wijk Ypenburg, in 1993. Daar is besloten om de lange lijnen in het landschap die gevormd worden door het veenlandschap, een voormalige landingsbaan en rijen lindenbomen intact te houden en de lijnen het kader te laten vormen van het stedenbouwkundige plan omdat de lijnen een sterke karaktereigenschap van het gebied vormen. Omdat karakteristieken verankerd worden in het plan, kan het niet als een reële optie gezien worden om in de toekomst de lijnen te doorbreken en zo van het stedenbouwkundig plan af te wijken. Uit dit voorbeeld blijkt, zo betoogde Palmboom, dat wanneer het kader van het stedenbouwkundig plan voorkomt uit de karakteristieken die al in het landschap aanwezig zijn, het stedenbouwkundig plan daar sterker van kan worden.

Een ander kenmerk van de strategie van het bureau Palmbout Urban Landscapes is de verweving van landschap en stedenbouw. Het bureau weigert om deze twee concepten los van elkaar te zien. Palmboom uitte zijn verzet tegen een stedenbouw die landschap wel als een aparte tak ziet door het paradigma van stedenbouwkundige A.E. Brinckmann te citeren die zei: 'Stadte bauen heisst: mit dem Hausmaterial Raum gestalten' (Steden bouwen betekent ruimte vormgeven met huismateriaal). 'Alsof de bebouwing de stad maakt. Dat is niet zo', aldus Palmboom. Wat hij veel belangrijker vindt is het grondoppervlak van een gebied. 'Dat is het echte instrument van de stedenbouwkundige'. De tijd ligt opgeslagen in het grondoppervlak en daar wordt de gelaagdheid van het landschap zichtbaar. De stedenbouwkundige moet die lagen onderzoeken en een ruimtelijke oplossing vinden die de condities kan bieden voor de functies en de bebouwing die later op dat landschap gerealiseerd moeten worden. Om dit te illustreren liet Palmboom het voorbeeld zien van het plan dat hij in 1993 ontwikkelde voor Belvédère in Maatsricht. Daar werden stedenbouwkundige en landschappelijke kenmerken samengebracht door eerst op zoek te gaan naar kenmerken in het landschap en hier het stedenbouwkundige patroon op te laten aansluiten. Dit trachtte het bureau te doen door stedenbouwkundige elementen zoals de afritten van de snelweg die door het plangebied loopt, en het verloop van de hoogte van die weg, te laten versmelten met de landschappelijke gelaagdheid van het gebied. Vervolgens

hebben de stedenbouwkundigen daar op aansluitend op terughoudende wijze velden aangegeven waarbinnen de toekomstige bebouwing van het gebied gerealiseerd kon worden. De bebouwing komt in de stedenbouwkundige benadering van Palmboom dus na de landschappelijke en stedenbouwkundige vormgeving van het grondoppervlak.

Palmboom wil ruimtelijke oplossingen voort laten komen uit de karakteristieken van zijn projectgebieden en hij is ervan overtuigd is dat die karakteristieken schetsend blootgelegd kunnen worden. Palmboom is daarom blij met problemen, 'met dingen die je nog niet weet'. Dan kan hij zijn potlood er bij pakken en tekenend het probleem doorgronden. Hij combineert de sterke landschappelijke kwaliteiten van het gebied met daarbij aansluitende stedenbouwkundige patronen en komt zo tot logische ruimtelijke oplossingen die de tijd doorstaan.